P. de Josselin de Jong

Circulerend connubium en het dubbel-unilineale principe. (Antwoord op nr. 1638)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 120 (1964), no: 1, Leiden, 181-194

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

CIRCULEREND CONNUBIUM EN HET DUBBEL-UNILINEALE PRINCIPE

In de vorige jaargang van dit tijdschrift bestrijdt P. Kloos de opvatting dat het matrilaterale cross-cousin huwelijk „leidt tot” duolineaire afstamming (Kloos 1963:298), of met andere woorden, dat dit huwelijk met zich mee brengt „dat er in de betrokken maatschappij *zowel* patrilineaire als matrilineaire groepen aanwezig zijn” (Kloos 1963:289). Hij schrijft het ontstaan van deze theorie toe aan F. A. E. van Wouden, en noemt Held, P. E. de Josselin de Jong, Fischer en J. P. B. de Josselin de Jong als voorbeelden van anthropologen die „dit veronderstelde verband als vaststaande stelling” aanvaarden.

In dit wederwoord wil ik aantonen dat Kloos tegen windmolens strijdt. De stelling kan nl. op twee manieren worden opgevat; op één manier bezien, wordt de stelling door Kloos niet weerlegd; op de andere manier (en die is, naar ik meen, in overeenstemming met de opvatting van Kloos) hebben de geïncrimineerde auteurs nergens de aan hen toegeschreven opinie uitgesproken.

Om met Van Wouden (1935) te beginnen. Het voor ons doel meest relevante deel van zijn boek is Hoofdstuk III, „Hoofdtrekken van het socio-familiaal systeem”, blz. 89—99. Nadat de schrijver in zijn eerste hoofdstuk ethnografische gegevens heeft vermeld die wijzen op het vóórkomen van asymmetrisch connubium in verschillende Oostindonesische samenlevingen, gaat hij in het derde hoofdstuk over tot een structurele analyse van dit connubium. Hij bestrijdt dan eerst de „locaal-historische” verklaringen ervan, die het „uit een overdracht van huwelijksrechten afleidden (van vader op zoon in een patrilineale en van een man op zijn zusters zoon in een matrilineaal gegroepeerde samenleving) ...” (p. 91). Zijn bezwaar hiertegen is, „dat men ter verklaring verschillende wegen in moet slaan, al naar het verschijnsel zich in een samenleving met patrilineale, dan wel in eene met matrilineale verwanten voordoet. Het eenzijdige huwelijkssysteem functioneert echter met beide manieren van verwantschapsgroepeering geheel op dezelfde wijze... Het kettingvormige systeem ondergaat geen

enkele wijziging. Het is ten eenenmale onverschillig of de genealogische groepeerings matri- dan wel patrilineaal is." (p. 94).

Deze ontdekking — en laten wij niet vergeten dat het een *ontdekking* was; Van Wouden verrichtte hier pionierswerk — wordt nog een paar keer met andere woorden geformuleerd, bv.: „wij hebben er boven reeds op gewezen, dat het voor het systeem geheel onverschillig is of de verwantschapsgroepeerings moeder- dan wel vaderlijng is." (p. 96). Tot zover zou Kloos zich met Van Woudens argumentatie in grote trekken kunnen verenigen; wat Van Wouden tot dusverre heeft betoogd komt in strekking overeen met de conclusie die Kloos (p. 289) logisch aanvaardbaar schijnt te achten: „Het mcc huwelijk kan zowel bij patrilineaire als bij matrilineaire afstamming voorkomen . . . terwijl uit het schema blijkt dat geen van beide strijdig is met duolineaire afstamming." Maar Van Wouden gaat verder, en zegt van het asymmetrisch connubium: „Het stelsel brengt met zich mee, dat het matr. en patr. groepeeringsbeginsel geheel gelijkwaardig naast elkaar staan: men zou het een dubbel unilateraal stel kunnen noemen." (p. 96). Hier heeft Kloos bezwaar tegen, maar dit bezwaar is hieraan toe te schrijven, dat Kloos de redenering van Van Wouden, waardoor hij tot deze uitspraak kwam, niet heeft begrepen, en dan ook in zijn artikel onjuist heeft weergegeven.

Van Wouden kwam nl. niet tot zijn genoemde conclusie door de onjuiste redenering te begaan, die Kloos hem toedicht. Het foute syllogisme (premissie 1: mcc huwelijk impliceert circulerend connubium; premissie 2: circulerend connubium *kan* zowel bij matri- als bij patrilineale afstamming voorkomen; conclusie: mcc huwelijk brengt met zich mee, dat in de betrokken maatschappij matri- en patrigroepen *tegelijk* voorkomen) is een constructie van Kloos, niet van Van Wouden. Het betoog van Van Wouden is als volgt:

Op blz. 95 stelt hij een diagram op voor een (imaginaire) samenleving met vier patrilineale groepen die met elkaar in asymmetrische connubiale betrekking staan. Dit diagram gaat Van Wouden nu bekijken, en dan merkt hij, tot zijn verrassing: „Werkt men dit systeem uit voor een gehele samenleving, dan blijkt overtuigend dat naast de vier patr. clans vier exogame matr. groepen . . . moeten bestaan, die eveneens door een keten van eenzijdige huwelijksrelaties verbonden zijn." (p. 96). Later op dezelfde bladzijde wordt deze ontdekking (alweer: het was een ontdekking, niet een denkfout) in meer algemene termen geformuleerd in de zin: „Het stelsel brengt met zich mee, dat het matr. en patr. groepeeringsbeginsel geheel gelijkwaardig naast elkaar staan",

die wij zoëven citeerden. Wat hier dus gebeurd is, is dat voor het eerst, aan de hand van een *diagram* (niet op basis van een gebrek aan logica) *aange-toond* werd, dat als wij een diagram construeren van het asymmetrische connubium van een bepaald aantal unilineale groepen van de ene soort (patrilineale bv.), er in dat diagram tevens besloten ligt een *model* van een asymmetrisch connubium van evenveel unilineale groepen van de andere soort (matrilineale i.c.), en dat dus ditzelfde diagram tevens, zonder enige wijziging, kan dienen als model van een asymmetrisch connubiaal stelsel in een dubbel-unilineaal georganiseerde maatschappij.

Dit is het wat Van Wouden heeft aangetoond; het is geen onlogische redenering, het is het controleerbare en onaanvechtbare resultaat van het nauwkeurig bekijken van een diagram. Misschien is het goed, hier nog drie, naar ik hoop verduidelijkende, aantekeningen bij te maken.

(1) Het gaat bij Van Wouden in het hele betoog over het naast elkaar voorkomen van de beide afstammingsprincipes, om een *structurele* analyse van het *model* van een asymmetrisch connubium. De gehele uiteenzetting in de betreffende passages (p. 94—99) is abstract gehouden: er wordt geen enkel ethnografisch feit in vermeld. (Over de verhouding van het model tot de ethnografische realiteit kom ik terug in opmerking 3). En, nogmaals, schematisch gezien is het nu eenmaal zo, dat men uit een diagram van x patrilineale groepen in regelmatig connubium eenvoudig kan aflezen dat er, in het diagram, tevens x matrilineale groepen (of lijnen, of hoe men ze wil noemen) in regelmatig connubium besloten liggen. Dit geldt trouwens niet alleen voor x groepen die door asymmetrisch connubium met elkaar verbonden zijn, maar evengoed voor x groepen die een symmetrisch connubium met elkaar onderhouden. Zoals J. P. B. de Josselin de Jong het uitdrukt (1952: 55) „... any system (dus niet alleen een asymmetrisch connubiaal stelsel) of a stable number of unilineal groups intermarrying according to fixed rules is latently bilineal. When there are e.g. n patrilineal clans with positive rules of marriage there are also n latent matrilineal groups intersecting the former.”

Een zwakte in het artikel van Kloos is dat de auteur geen onderscheid maakt tussen enerzijds analyse van ethnografische gegevens, en anderzijds het uitwerken van de implicaties van een model. Een bestrijding van de conclusies van Van Wouden en J. P. B. de Josselin de Jong op het terrein van modellen-onderzoek heeft hij niet gegeven. Bovendien geeft hij een onjuiste voorstelling van de gedachtengang

van de groep anthropologen die hij wil bestrijden, wanneer hij het doet voorkomen, dat zij, sinds Van Wouden, er een dogma van gemaakt hebben dat asymmetrisch connubium en dubbel-unilinealiteit in een bijzondere relatie tot elkaar staan. Van Wouden beperkt zich inderdaad tot een studie van de implicaties van het asymmetrische stelsel, maar het citaat uit J. P. B. de Josselin de Jong (1952) kan bewijzen dat men, in de door Kloos genoemde groep, inzag dat er een latente bilinealiteit schuilt in „any system of a stable number of unilineal groups intermarrying according to fixed rules”, of „... with positive rules of marriage.”

(2) Hoewel Kloos deze conclusie — afgeleid uit modellen — dus niet weerlegt, krijg ik de indruk dat zijn opvatting erover ongeveer is: „Goed, men *kan* die beide lijnen trekken in zo een genealogisch diagram, maar dit is een zinloze bezigheid, want die kan men trekken in *elke* genealogie, ook in het genealogische diagram van een bilateraal georganiseerde samenleving.” Hij formuleert het zo: „... de lijnen ego (man) — ZoZoZoZo en/of ego (vrouw) — DoDoDoDo... bestaan, noodzakelijk, in iedere maatschappij... Van Wouden verzuimt het verschil tussen *biologisch noodzakelijke aanwezigheid van deze verwanten* en *culturele erkenning in de vorm van groepen* (nl. clans of lineages) als probleem te stellen.” (p. 290; cursivering van K.)

Mag ik Kloos een vraag stellen: ziet hij niet in dat er verschil bestaat tussen enerzijds het trekken van matrilineale en patrilineale lijnen in een genealogie van een groep mensen die (a) geen enkel unilineaal beginsel erkennen, en (b) geen enkel connubiaal beginsel erkennen, en anderzijds het traceren van dergelijke lijnen in een genealogie van een groep mensen uit een samenleving die (a) wel een unilineaal beginsel en (b) wel een vast connubium kennen? Ziet hij niet in, dat het traceren van matri- en patriliijnen in het eerste geval een volkomen zinloze bezigheid is, en in het tweede geval een verantwoorde wijze om te komen tot de slotsom: naast de erkende patriliijnen (bv.) liggen er latente matriliijnen in het schema; laten wij dus nu eens nagaan of die latente lijnen op één of andere wijze manifest worden? Als hij dit niet inziet, dan ontbreekt er m.i. iets aan zijn anthropologisch inzicht; ziet hij het wel in, dan had hij de passage waarin hij aan Van Wouden slordig denken toeschrijft, niet mogen neerschrijven.

(3) To zover ging het over het aflezen van twee unilineale lijnen uit diagrammen. De volgende stap is wat ik zoëven noemde „nagaan of

die latente lijnen op één of andere wijze manifest worden." Dit kan men op twee manieren doen: (a) men kan, op grond van eigen waarnemingen of aan de hand van de bestaande gegevens, zien of er in de cultuur in kwestie elementen voorkomen die niet of moeilijk verklaarbaar zijn in een unilineale situatie, doch duidelijk worden in een dubbel-unilineale context (dit is de procedure die ik bv. volgde in mijn, door Kloos geciteerd, boek van 1951). Bij een onderzoek m.b.t. een patrilineale samenleving komt men dan soms op het soort verschijnselen, die vroegere onderzoekers geneigd waren aan „resten van een eerder matrilineaal stadium" toe te schrijven. (b) men kan proberen te weten te komen, of de cultuurdragers, de participanten, zelf meer of minder duidelijk rekening houden met of erkenning geven aan de „tweede lijn" (dit heb ik gedaan in het door Kloos vermelde artikel van 1956). Van deze twee procedures schijnt Kloos alleen de tweede te begrijpen; hij zegt immers: „Deze lijnen moeten . . . erkend worden, wil de kenschets duolineair enige zin hebben" (p. 290).

Evenals ik het een bezwaar vond, dat Kloos geen onderscheid maakte tussen studie van modellen en analyse van ethnografische gegevens, vind ik het nu weer een bezwaar dat hij van de twee manieren om de ethnografische realiteit te onderzoeken, er één geheel buiten beschouwing laat. In de eerste plaats omdat er in een cultuur, evenals in een taal, principes werkzaam kunnen zijn waar de participanten zich niet van bewust zijn, en ten tweede omdat bij een studie op grond van gepubliceerde gegevens men niet anders kan doen, dan de procedure volgen die ik zoëven onder (a) noemde. De lezer is dan natuurlijk ten volle gerechtigd om bepaalde conclusies, waar de schrijver langs die weg toe gekomen is, te verwerpen; maar het getuigt van begripsverwarring als de lezer een conclusie t.a.v. een „tweede lijn", bereikt door methode (a), bestrijdt met de woorden: „Alleen wanneer dit de explicatie van de Minangkabau is kan dit als erkenning van de patrilineaire lijn gelden." (Kloos, p. 297).

Na deze inleiding kunnen wij, geloof ik, het meningsverschil tussen Kloos en schrijver dezes principiëel stellen.

Kloos acht de woorden van Van Wouden: „Het stelsel (van asymmetrisch connubium) brengt met zich mee dat het matr. en patr. groepeeringsbeginsel geheel gelijkwaardig naast elkaar staan . . .," waarmee Fischer, Held, J. P. B. en P. E. de Josselin de Jong het expliciet of impliciet eens blijken te zijn, „niet in overeenstemming met de werkelijkheid" (Kloos, p. 287).

Ik heb opgemerkt, 1e, dat in ieder geval J. P. B. de Josselin de Jong met zoveel woorden heeft gesteld dat het niet alleen gaat om een stelsel met asymmetrisch connubium, maar om „any system of a stable number of unilineal groups intermarrying according to fixed rules”; 2e, dat waar het gaat om een zuiver structurele, formele (of hoe men het noemen wil) afleiding uit een diagram, de uitspraak niet door Kloos weerlegd is; 3e, dat indien Kloos' standpunt ten aanzien van dit punt zou zijn, dat de woorden van Van Wouden formeel juist, maar praktisch zinloos zijn, dit standpunt aanvechtbaar is.

Nu moet ik nog aantonen, dat, 4e, het niet juist is dat de genoemde auteurs in hun door Kloos genoemde publicaties de mening aanhangen, dat het a priori vast staat dat elke samenleving, waar ook ter wereld, waar asymmetrisch connubium voorkomt, tevens, automatisch, een volledige dubbel-unilineale organisatie moet hebben.

Nu is het merkwaardig, dat Kloos, ter bestrijding van de door hem aan genoemde auteurs toegeschreven opvatting sub 4e, zich zet aan een bestrijding van hun pogingen om in *specifieke* culturen dubbel-unilineale trekken aan te tonen. M.i. is het toch zo dat, of de genoemde auteurs nu gelijk hebben of niet met hun mening dat bepaalde, individuele culturen dubbel-unilineale trekken vertonen, het Kloos' taak zou zijn geweest aan te tonen dat zij de sub 4e genoemde opvatting huldigen; dat zij, m.a.w., hun studies van afzonderlijke culturen presenteren als materiaal ter adstructie van wat zij als een universele wet beschouwen. Zo lang Kloos dit niet heeft aangetoond, is een beschouwing over die individuele cultuurstudies eigenlijk irrelevant voor het thema dat Kloos zelf in zijn artikel aan de orde stelt. Toch is het misschien verhelderend als ik, 5e, mijn mening geef over de voornaamste kritische kanttekeningen die Kloos bij uitspraken over vermeende dubbel-unilinealiteit in specifieke samenlevingen heeft geplaatst.

Laten wij thans terugkeren tot het artikel van Kloos, en zijn, op andere schrijvers uitgeoefende, kritiek kritisch bezien in verband met de punten 4 en 5.

Over Van Woudens werk hebben wij het al enige malen gehad; daarover wil ik nog slechts één opmerking maken. In Hoofdstuk III van dat werk wordt, zoals wij zagen, aangetoond dat in een diagram van een samenleving met vier patriliijnen („patr. clans”, in Van Woudens terminologie) in asymmetrisch connubium, er ook „vier matr. groepen . . . moeten bestaan.” (Van Wouden, p. 96). Bovendien tracht Van Wouden

echter het vóórkomen van beide unilineale principes aan te tonen door de redenering: in een patrilineale samenleving mag — bij asymmetrisch connubium — een man niet trouwen in de clan van *zustersman*, in een matrilineale samenleving een vrouw niet in die van *broersvrouw*. „Deze verschijnselen wijzen op een groepeerings wijze waarbij zowel rekening gehouden wordt met eenzijdig — paternale als met eenzijdig — maternale beginselen.” (Van Wouden, p. 95). Deze redenering wordt door Kloos bestreden (p. 289, 290), en m.i. volkomen terecht. Met zijn tegenargumenten ben ik het weer volkomen oneens (zij zijn weer gebaseerd op de bij Kloos zo geliefde procedure, om zijn opponent allerlei denkfouten toe te schrijven, die hij zelf verzonnen heeft), maar evenals Kloos acht ik *dit* argument onjuist — en overbodig.

Voor wij ons nu bezig gaan houden met Fischer (1952) en P. E. de Josselin de Jong (1951) — de twee werken die Kloos vervolgens met enige uitvoerigheid critiqueert — moeten wij eerst iets zeggen over Held (1947) en J. P. B. de Josselin de Jong (1952). Deze publicaties worden door Kloos weliswaar niet besproken, maar wel genoemd onder de werken die de gewraakte misvatting zouden propageren.

Aangezien een bespreking van deze geschriften bij Kloos achterwege blijft, hebben wij niet te maken met punt 5 (bestrijding door Kloos van dubbel-unilinealiteit in specifieke gevallen), maar alleen met punt 4 (propageren de werken de stelling dat een samenleving met asymmetrisch connubium *dus* ook dubbel-unilineaal moet zijn, of gaan ze expliciet of impliciet van die stelling uit?). De enige passage bij Held die voor ons doel van belang is, is die welke voorkomt na een uiteenzetting over de Waropense sociale organisatie. Men vindt bij de Waropen noch asymmetrisch connubium, noch unilinealiteit: de *ruma* (familietak) wordt door Held getypeerd als onvolkomen enkelzijdig of, met een term van Ter Haar, alternerend eenzijdig. Daarna merkt Held op: „Indien er in de Waropense organisatie een connubiumrelatie tussen de groepen bestond zooals die waargenomen wordt bij exogame clans, zou zulk een onvolkomen enkelzijdigheid zeer goed kunnen zijn voortgekomen uit een volkomen dubbele enkelzijdigheid...” (Held, p. 63). „Zou zeer goed kunnen zijn” — wel heel iets anders dan de dogmatische stelligheid, die Kloos aan Held toedicht.

J. P. B. de Josselin de Jong bespreekt in zijn publicatie van 1952 de theorieën van Lévi-Strauss. Waar hij het heeft over asymmetrisch connubium i.v.m. dubbel-unilinealiteit, keert hij zich tegen Lévi-Strauss' onwil om met de mogelijkheid van een samengaan van deze principes

rekening te houden: „... since he (Lévi-Strauss) takes for granted that asymmetric systems are fundamentally unilineal he is strongly inclined not to consider the possibility of double descent as a structural factor unless it is so evident that it could not be ignored.” (p. 51). De Josselin de Jong zegt niet dat de twee principes *moeten* samengaan, maar dat: „Fairly frequently (N.B.!), however, harmonic (d.w.z. unilineale) asymmetric systems (die kunnen dus best bestaan!) have become disharmonic (d.w.z. dubbel-unilineaal) under the influence of neighbouring tribes with bilineal section systems.” (p. 19). Alweer, heel iets anders dan de dogmatische stelligheid, die Kloos aan J. P. B. de Josselin de Jong toedicht.

Nu komen wij op Fischer (1952) en P. E. de Josselin de Jong (1951), die Kloos wel bespreekt, en waarbij wij dus ook met specifieke argumenten (boven, sub 5) te maken krijgen. Wat betreft Fischer (die er Kloos ook wel niet dankbaar om zal zijn, dat hij hem onder de duiveltjes uit de Leidse hel heeft gerangschikt), heeft Kloos er bezwaar tegen, dat hij van magisch vermogen bij de Batak, dat Ego van de MoBr van MoBr heeft verkregen, zegt dat het „in vrouwelijke lijn wordt overgeërfd.” (Kloos, p. 294). Hier ben ik het weer met Kloos eens: de term „overgeërfd” is m.i. onjuist. Dit neemt niet weg, dat de constatering dat het magische vermogen, in zijn gang van MoMoBr via MoBr naar Ego, a.h.w. een matrilineale lijn beschrijft, niet zinloos is: ze kan een „pointer” zijn om eens na te gaan of er bij de Batak nog meer zulke, laten wij zeggen quasi-matrilinealiteiten te vinden zijn. Zo ja, en zeker als de Batak zelf bij nader onderzoek een lijn Ego-MoMoMo blijken te erkennen, dan heeft men iets interessants gevonden, waar men zonder „de sprong” die Kloos aan Fischer verwijt, niet op zou zijn gekomen (en zo neen, dan laat men deze werkhypothese vallen). Hoe dan ook, wat betreft dit specifieke punt geef ik Kloos gelijk; maar dat Fischer een aanhanger zou zijn van het nu wel bekende dogma (punt 4) is m.i. niet aangetoond. Integendeel, het zou mij voorkomen als „hineininterpretieren” om dit dogma uit de meest relevante passage (Fischer, p. 118) te willen afleiden. Elders zegt Fischer trouwens uitdrukkelijk: „Where there is a descent system of exogamic patrilans, it is always possible to demonstrate the co-existence of exogamic matrilians, and vice versa (dit slaat dus op het boven, p. 186, genoemde „punt 1”). If, however, the second type of descent does not find expression in either a term or a name, there is no sense in saying that the people concerned know it as such . . . Double descent

systems are only there where a person belongs to both patrilineal and a matrilineal descent group, both recognized as such by the use of a term or a distinctive name." (Fischer, 1961: 13).

Tot slot, P. E. de Josselin de Jong (1951). Eerst weer de specifica, in de volgorde waarin zij door Kloos worden besproken, en met de letteraanduidingen die Kloos gebruikt. (Kloos, p. 295—299).

(a) De adat-eed (*sumpah djo piri*), waarbij een man een vervloeking inroept over „male and female lineages”. Kloos huldigt de opvatting — waar ik ook rekening mee hield, maar die ik verwierp — dat de „male lineage” betekent: de matrilineage van de vader, en wijst erop, dat het betrekken van de vader en de kinderen bij een plechtigheid in een matrilineale samenleving niet zonder meer wijst op erkenning van een patrilineale lijn: „vergelijk de vloek van een MoBr over zijn ZuKi in een patrilineaire maatschappij” (Kloos, p. 296). Maar het gaat in Minangkabau veel verder: de vervloeking wordt ingeroepen over kinderen, kleinkinderen, en achterkleinkinderen! (de J. de J., p. 84). En dan was ik nog zo voorzichtig te concluderen: „Altogether we shall not insist on the *sumpah djo piri* being recognized as a clear case of double descent” (ibid.).

Overigens is het curieus dat Kloos even verderop (p. 296) erop wijst dat de *sumpah* gezworen wordt op Vrijdag en voor de moskee. Maar Kloos moet niet proberen van twee walletjes te eten. De Islam is (in zijn erfrecht bv.) geassocieerd met patrilinealiteit, en Kloos kan dus niet, tegen mijn „patrilineale” interpretatie van de *sumpah* inbrengen: (a) ze is matrilineaal, en (b) ze is patrilineaal naar Moslims.

(b) Patrilineale erving van *warih*. „Partiële erving, met name van persoonlijke eigendommen, is geen zeldzaamheid in matrilineaire maatschappijen” repliceert Kloos. Het gaat hier echter niet om partiële erving van persoonlijke eigendommen, want hiervoor bestaan zowel Moslims-rechtelijke als door de adat gesanctioneerde procedures van giften door de vader aan zijn zoon, die ik vermeld heb (p. 57) — trouwens, zonder hier enige patrilineale tendentie uit te willen afleiden; *warih* daarentegen is zoiets als „aanzien”. Overigens zou ik op dit punt nu (12 jaar later) uit de voorhanden zijnde gegevens niet concluderen tot een „patrilinear mode of inheritance” (de J. de J., p. 85) maar alleen tot patri-filiation. (Wel is het opvallend dat de, aan de Minangkabau nauw verwante, bewoners van Negri Sembilan van *bako* — wat vrijwel overeenkomt met het Minangkabause *warih* — zeggen, dat men

die traceert: „tot de vader, en dan weer tot diens vader” — zie P. E. de Josselin de Jong, 1956: 165).

(c) Een tak van een lineage mag zich eerst in de vijfde generatie als een zelfstandige lineage beschouwen. Ik associeerde dit met een organisatie in vier matrilineale connubiale groepen doorsneden door vier patrilineale. Kloos zegt: het „wijst op een connubium van vier groepen, maar impliceert niet zonder meer patrilineaire afstamming.” Men vindt echter dat het accentueren van het cyclische karakter van de opéenvolging van generaties juist heel vaak een uitvloeisel is van een dubbel-unilineale organisatievorm — vergelijk de alternerende generaties bij de Aranda (bijv.), waar men patrigroepen heeft, doorsneden door twee matrimoities, en de reden hiervoor is duidelijk. Wat het verband zou kunnen zijn tussen vier unilineale connubium-groepen en een cyclus van vier opeenvolgende generaties is mij daarentegen geheel onduidelijk.

(d) De roulatie van leiderschap over de onderdelen van de matrilineale groepen. Deze bracht ik, op een wijze die ik nu niet in den brede zal herhalen, in verband met de „vier-generatie-cyclus”, zoëven besproken sub (c). Kloos meent dat ik heb betoogd „dat dit leiderschap zou rouleren op basis van de patrilineaire afstamming”, en vindt dus, dat het de moeite waard zou zijn „wanneer de werkelijke afstamming kon worden geanalyseerd, om na te gaan in hoeverre de opeenvolgende ambtsdragers inderdaad patrilineaire verwanten zijn.” (Kloos, p. 297). Het is echter geen ogenblik bij mij opgekomen, te denken, of te beweren, dat het leiderschap zou rouleren „op basis van de patrilineaire afstamming”; ik schreef immers dat het „is probably a reinterpretation in exclusively matrilineal terms” (N.B.) (de J. de J., p. 88) van de vier-generatie regeling. Het staat natuurlijk Kloos en ieder ander volkomen vrij, mijn argumentering ter zake te verwerpen en de bestrijden, maar dan moet dit toch gebeuren op basis van wat er staat, en niet op grond van een bewering die in lijnrechte tegenspraak is met wat ik uitdrukkelijk heb gezegd.

(e) Een legende, spelende in de oertijd van de Minangkabause samenleving, vertelt hoe één van de voorouders der Minangkabau „ontnam regt der erfflatinge en opvolginge d'eygen kinders”, en instelde dat „de susters kinderen met d'eygen kinderen gelykelijk sullen erven en delen.” Ik achtte dit een voorbeeld (uit vele) van „interplay and tension between the two types of linear descendants”, en een bewijs, dat

„legendary tales, too, do not accept a purely matrilineal form of inheritance and succession... as a self-evident fact that needs no further explanation, but definitely contrast it with the patrilineal mode, and consider the Minangkabau *adat* a compromise between the two.” (de J. de J., p. 89). Kloos vindt deze, m.i. toch vrij beheerste, conclusie blijkbaar minder aanvaardbaar. „De erfenisconflicten tussen kinderen en zuster's kinderen kunnen aanvaardbaarder worden verklaard in het licht van moederrecht en vaderliefde; structureel is deze verklaring niet minder interessant; deze conflicten komen in vele maatschappijen voor — zie Köbben 1955 — ...” (Kloos, p. 298). Nu behoeft men, om voorgelicht te worden over het belang van de spanning tussen moederrecht en vaderliefde, niet per se bij Köbben 1955 te rade te gaan, want in het betrokken werk over Minangkabau wordt ook gewezen op de manier waarop men vaak met een erfenis omgaat, en waarbij „strict matrilineal theory is vitiated in practice, with paternal affection undoubtedly playing a part of importance.” (de J. de J., p. 57). Ik begrijp echter niet waarom men zou menen, dat er een tegenstelling bestaat tussen deze twee manieren om de tegenstellingen tussen „susters kinderen” en „eygen kinders” te bezien. Om erkenning van de rol van vaderliefde te hanteren ter bestrijding van de zoëven geciteerde regels, of van de uitspraak die onmiddellijk op het voorbeelden-materiaal volgt: „Altogether Minangkabau social structure shows quite an amount of traits which are in contrast to a rigidly and exclusively matrilinear organisation” (p. 90) is m.i. zinloos.

Kloos besluit zijn paragraaf over de erfrechtslegende met een vreemde zin: „De mythe kan men — afhankelijk van de waarde die men aan een mythe als bewijs hecht — zien als bewijs van een overgang van patrilineaire op matrilineaire erving.” Ik heb mij afgevraagd, of hier een woord is weggefallen, en of de bedoeling was: „De mythe kan men *niet* zien als ...” In dat geval zou de zin in kwestie m.i. acceptabel zijn, maar hij zou geen kritiek inhouden op wat ik schreef. Ik gebruik de mythe immers niet als bewijs van overgang van het ene erfrechtstype op het andere, maar als indicatie van een bewust beleefde spanning tussen de twee typen. Als de zin echter Kloos' bedoeling goed weergeeft, dan moet hij gezien worden als een pseudo-historische gissing die nergens op berust, en dus verwerpelijk is.

(f) Toen de Minangkabau (tot in het begin van de 19e eeuw) nog een vorstendynastie hadden, was deze patrilineaal, zoals de dynastie van de Minangkabause „kolonie” Negri Sembilan nu nog is. Maar,

zegt Kloos: „Dat het koningschap van vader op zoon overgaat, bewijst niet dat het volk naast evident matrilineaire ook patrilineaire afstamming kent.” (p. 298). Daar zou ik nu werkelijk zelf nooit opgekomen zijn! Maar — het wordt eentonig dit steeds weer te moeten herhalen — ik heb nooit beweerd wat mij hier wordt toegedicht. Het ging mij niet om „het volk”, maar om de Minangkabause samenleving, de Minangkabause cultuur, als geheel; om de „socio-political structure” van de gehele *alam Minangkabau*. Tenzij men aanneemt dat, ondanks een geschiedenis van zeker 450 jaar, het Minangkabause „koningschap” steeds een Fremdkörper is gebleven, zal men toch moeten inzien dat het een betekenisvol verschijnsel is dat men in het Minangkabause bestel gewerkt heeft met twee afstammingsprincipes naast elkaar, en in nauw contact met elkaar. Men zou het verschijnsel functioneel kunnen interpreteren (bv. als mechanisme ter duidelijke afgrenzing van rechten en aanspraken van beide partijen), en deze interpretatie zou geenszins in tegenspraak behoeven te zijn met de structurele, waar ik mij toe bepaald heb in een boek, dat tot ondertitel draagt „socio-political structure in Indonesia”. Maar welk uitgangspunt men ook kiest, men zal „koningschap” en „volk” toch in relatie tot elkaar moeten zien.

Hiermee zijn wij aan het einde gekomen van Kloos' detail-kritiek op mijn publicatie van 1951. Feitelijk zijn deze kwesties voor het thema dat Kloos zelf aan de orde stelt van zeer ondergeschikt belang. De hoofdzaak is immers de aanklacht dat, evenals de andere met name genoemde auteurs, ook ik poneer dat elke samenleving met asymmetrisch connubium (automatisch) dubbel-unilinealiteit moet hebben. Dit heeft hij nog niet waargemaakt, ook al zou ik op elk specifiek punt, waar ik enig dubbel-unilineaal besef bij de Minangkabau veronderstel, ongelijk hebben.

Ik meen dat ook ten aanzien van mijn publicaties aantoonbaar is, dat de bewering van Kloos (boven, blz. 186, sub 4) ongegrond is.

Kloos leidt zijn kritiek op die publicaties in met de woorden: „Het matrilateraal cross-cousin huwelijk is hier nog steeds 'the ideal and basic form of marriage' (P. E. de Josselin de Jong, 1951: 62). Maar: 'As the adat came to deal almost exclusively with socio-political, legal, and economic matters... the patrilineal organization... dwindled into insignificance'... (1951: 110...)”; het verband tussen matrilateraal cross-cousin huwelijk en de combinatie van matri- en patrilineale afstamming wordt hier echter door Kloos gelegd, niet door mij. De

zinsneden vóór en na zijn „Maar” zijn door bijna vijftig bladzijden van elkaar gescheiden in mijn boek.

Trouwens, in het hoofdstuk „Minangkabau Social Organisation” vindt men § 2 gewijd aan „circulating connubium”. Dan volgen § 3 over „The four *suku*” en § 4 over „Phratries”; daarna pas § 5 over „Double descent”. Wel een vreemde procedure voor iemand die de noodzakelijke samenhang van double descent met circulating connubium zou willen aantonen.

De dissertatie-uitgave van het boek in kwestie is, zoals gebruikelijk, vergezeld van Stellingen. De eerste stelling luidt: „Aan de Minangkabause sociale organisatie ligt phratrie-dualisme en een asymmetrisch connubiaal stelsel ten grondslag.” Dan komt pas in de volgende stelling: „In de Minangkabause socio-politieke structuur zijn sporen van een dubbel-unilateraal stelsel aan te tonen; dit stelsel manifesteerde zich het duidelijkst toen de dynastie van Pagarrjuang nog heerste, en wel in de betrekkingen tussen het overwegend patrilineaal georganiseerde vorstenhuis en de, overwegend matrilineale, overige bevolking.” Lijken dit de woorden van iemand die dubbel-unilinealiteit automatisch uit asymmetrisch connubium afleidt?

In een artikel van 1956, door Kloos in zijn inleidende woorden en onder de Literatuur vermeld, kwam ik op dit onderwerp terug. Daaruit citeer ik nu. „Zoals reeds gezegd... kregen wij de indruk, dat men in Minangkabau het circulerend connubium als structuurprincipe kan waarnemen.” Dan een uiteenzetting van bijna een blz., en vervolgens: „Het andere geval betreft dubbel-unilineale afstamming, waartoe wij eveneens concludeerden, zij het met veel meer aarzeling dan tot het c.c.” En weer iets verder: „De situatie is dus, dat een voor den onderzoeker vrij duidelijk structuurbeginsel, het circulerend connubium, door de participanten niet, maar een voor den ethnoloog veel dubieuzer principe, de combinatie van matri- met patrilinealiteit, door de participanten verrassend scherp onderkend wordt.” (de J. de J., 1956: 164, 165).

Zijn dit de woorden van een aanhanger van „de theorie die zegt dat het mcc huwelijk automatisch en noodzakelijk tot duolineaire afstamming leidt” (Kloos, 1963: 299)? Er blijft van de beweringen van Kloos wel heel weinig over.

Het is een vrij triest geval, dat iemand, ondanks de moeite die hij vermoedelijk genomen heeft, er zo weinig in geslaagd is te begrijpen wat mensen, die dezelfde wetenschap beoefenen met een iets anders gerichte belangstelling, geschreven hebben. Kon het werkelijk niet

anders? De gecritiseerde werken zijn toch waarlijk niet in zo ondoordringelijke taal gesteld. Het, voor de hand liggende, advies kan slechts zijn, auteurs wier mening men wil bestrijden, aan te vallen op hun werkelijke uitlatingen en de consequenties ervan, en niet op wat men zelf verzint en dan hun in de schoenen schuift. „De kunst van lezen”, schreef Snouck Hurgronje eens, „is grooter dan velen denken”.

P. E. DE JOSSELIN DE JONG

LITTERATUUR

H. Th. Fischer

1952 *Inleiding tot de culturele anthropologie van Indonesië*. Haarlem.

1961 "Comment" op Jack Goody, "Classification of Double Descent Systems". *Current Anthropology*. Vol. 2. No. 1.

G. J. Held

1947 *Papoea's van Waropen*. Leiden.

J. P. B. de Josselin de Jong

1952 *Lévi-Strauss' theory on kinship and marriage*. Leiden.

P. E. de Josselin de Jong

1951 *Minangkabau and Negri Sembilan: socio-political structure in Indonesia*. Leiden.

1956 „De visie der participanten op hun cultuur”. *B.K.I.* 112.

P. Kloos

1963 „Duolineaire afstamming en het matrilineale cross-cousin huwelijk”. *B.K.I.* 119.

F. A. E. van Wouden

1935 *Sociale structuurtypen in de Groote Oost*. Leiden.